

Eugen Kvaternik i Rakovačka buna 1871.

Tomić, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:464541>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Antonio Tomić

**EUGEN KVATERNIK I RAKOVIČKA BUNA
1871. GODINE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

ANTONIO TOMIĆ

**EUGEN KVATERNIK I RAKOVIČKA BUNA
1871. GODINE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Milković

Zagreb, 2018.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Vojna krajina do Rakovičke bune 1871. godine	7
3. Biografija Eugena Kvaternika	10
4. Tijek bune.....	11
5. Vojna krajina nakon Rakovičke bune	15
6. Zaključak	16
Literatura	17

1. Uvod

Vojna krajina (njem. *Militärgrenze*) je naziv za militariziranu zonu u sastavu Habsburške Monarhije koja je služila kao obrambena linija¹ na granici s Osmanskim Carstvom². U vrijeme svog najvećeg opsega Krajina se prostirala u dužini od 1750 km između Jadranskog mora na jugu i Karpata na sjeveru, a dijelila se na Hrvatsko-slavonsku, Banatsku³ i Sedmogradsku⁴ krajinu⁵. Iako je Vojna krajina kao posebna vojna institucija nastala u 16. stoljeću⁶, njene početke trebamo tražiti u vrijeme vladavine kralja Matijaša Korvina (vladao od 1458. do 1490. godine) ili točnije 1469. godine, kada je osnovana Senjska kapetanija⁷ koja je obuhvaćala cijelu Gacku s Otočcem, Brinje i Primorje od Rijeke do Senja⁸. Budući da je Senjska kapetanija bila bitna za obranu Kranjske, Istre i Apeninskog poluotoka od Turaka Osmanlija (a samim time neizravno i austrijskih zemalja), budući kralj Ferdinand Habsburški preuzeo je 1522. godine Senjsku kapetaniju i tamo smjestio svoje vojnike⁹, a austrijsko plemstvo preuzelo je dio troškova obrane Hrvatske smatrajući da svoje posjede najprije treba braniti u tuđoj zemlji¹⁰. Na Senjsku kapetaniju nadovezuje se Bihaćka kapetanija čiji su gradovi Bihać i Cetin bili najduže izloženi pljački Turaka Osmanlija¹¹. Ostale kapetanije bile su Ogulinska (važniji gradovi uz Ogulin su Modruš i Budački), Žumberačka (pripada joj Slunj) te Hrastovačka kapetanija (važniji gradovi su Hrastovica po kojoj je kapetanija dobila ime, Zrinj i Gradac)¹². Na zapadnoj obali rijeke Kupe nalazila se Banska krajina sa sjedištem u Sisku, sjevernije su Ivanička (u nizinama rijeka Save i Lonje), Križevačka i Koprivnička kapetanija¹³. U 16. stoljeću uz osnovnu podjelu na kapetanije postojala je i teritorijalna podjela na Slavonsku krajinu (njem. *Windische Gränitz*, lat. *Confinia slavonica*) i Hrvatsku krajinu (njem. *Kroatische Gränitz*, lat. *Confinia croatica*)¹⁴.

Prijelomni događaj u povijesti Vojne Krajine bio je Sabor u Brucku na Muri, na kojem je austrijsko plemstvo 1578. godine potvrdilo ugovor cara Rudolfa II. i nadvojvode Karla. Prema tom ugovoru teritorij Vojne Krajine izdvojio bi se pod vlašću posebnog upravnog tijela - Ratnog vojnog vijeća sa sjedištem u Grazu¹⁵, na čelu s nadvojvodom Karlom koji ima punu vlast nad Slavonskom i Hrvatskom krajinom te krajiškim generalima i kapetanima kao i nad

¹ Valentić 1981: 11.

² www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65199 (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

³ Banat je pokrajina koja se prostire na području današnje Srbije i Rumunjske te manjim dijelom na tlu Mađarske, koju je Austrija dobila mirom u Požarevcu 1718. godine i osnovala vojnu pokrajinu Tamiški banat (kasnije Banatska krajina), ukinutu 1873. godine.

⁴ Obuhvaćala je prostor Erdelja ili Transilvanije, a ukinuta je 1871. godine.

⁵ www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65199 (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

⁶ Nakon pada Virovitice i Čazme 1552. godine, Kostajnice i Novog 1556. godine i Krupe 1565. godine, čime je otvoren put Turcima Osmanlijama prema Kupi i Unutrašnjoj Austriji (njem. *Innerösterreich*).; Valentić 1981: 13.; www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=65199 (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

⁷ Poznata i pod nazivom Primorska krajina (lat. *maritima confinia*).

⁸ Valentić 1981: 11.

⁹ Valentić 1981: 11-12.

¹⁰ Valentić 1981: 13.

¹¹ Valentić 1981: 12.

¹² Valentić 1981: 12.

¹³ Valentić 1981: 12.

¹⁴ Valentić 1981: 12.

¹⁵ Godine 1743. zamjenjuje ga Dvorski ratni savjet sa sjedištem u Beču.; Valentić 1981: 18-19.

banom u području vojnih poslova¹⁶. Godina 1578. bila je prijelomna jer od tada pa do ukidanja Vojne Krajine 1881. godine velik dio hrvatskog teritorija više neće biti pod ovlastima hrvatskog bana i Sabora¹⁷. Nakon pobjede nad Osmanlijama u Bitci kod Siska 1593. godine dolazi do preseljenja uglavnom pravoslavnog vlašskog stanovništva, koje se u većim brojkama nastavlja tijekom cijelog 17. stoljeća¹⁸. Hrvatsko plemstvo i svećenstvo tek im je 1629. godine Vlaškim zakonom priznalo određena prava i povlastice, ali plemstvo unutrašnjoaustrijskih zemalja zbog straha da će izgubiti monopol na upravljanje Vojnom Krajinom 1630. godine preko cara Ferdinanda II. donosi Vlaške statute (lat. *Statuta Valachorum*) kojim Vlasi dobivaju unutarnju autonomiju s pravom na izbor svoga suca i kneza te pravo na slobodnu trgovinu¹⁹. Jedina obveza bila im je sudjelovanje u izgradnji i obrani obrambenih utvrda te služenje vojske bez plaće. Dolaskom Vlaha, koji postaju glavno uporište austrijskih vojnih zapovjednika, mijenjaju se i etnički odnosi u Hrvatskoj²⁰.

Mirom u Sremskim Karlovcima 1699. godine Vojna krajina prestaje biti granično područje s Osmanskim Carstvom. Unatoč tome, austrijske vlasti ne žele ju ukinuti i ujediniti s Banskom Hrvatskom²¹ (što počinju tražiti hrvatski plemići)²².

Kako je prva polovica 18. stoljeća u Vojnoj Krajini protekla u znaku buna zbog lošeg položaja seljačkog stanovništva, vlasti su odlučile ukinuti stare kapetanije i potpuno militarizirati Krajinu²³. Na području Varaždinskog generalata osnivaju se Križevačka i Đurđevačka pukovnija (1745. godine), u Karlovačkom generalatu Lička, Otočka, Ogulinska i Slunjska pukovnija (1746. godine), a u Banskoj krajini Prva banska i Druga banska pukovnija²⁴. Nakon mira u Beogradu 1739. godine u novoosnovanoj Slavonskoj krajini osnivaju se Petrovaradinska, Brodska i Gradiška pukovnija (1747. godine), a ova velika krajiška reorganizacija završava 1754. godine izdavanjem *Militär Gränitz-Rechten*²⁵ kojim je izjednačen krajiški sustav u oba generalata i u potpunosti ukinuta krajiška samouprava²⁶. Nakon reorganizacije Hrvatsko-slavonska krajina broji 11 pukovnija na čelu s pukovnikom, od kojih se svaka dijeli na 12 satnija na čelu s kapetanom pa na četiri „fartalja“ na čelu sa zastavnikom²⁷. Osnovna razlika između tzv. stare Krajine koja postoji do sredine 18. stoljeća i tzv. nove Krajine je u tome što je glavna zadaća stare Krajine bila obrana države, a novoj je glavna zadaća služiti ciljevima i interesima austrijske vanjske politike²⁸.

¹⁶ Valentić 1981: 13-14.

¹⁷ Proces pretvaranja Vojne Krajine u odvojen političko-ekonomski teritorij završen je sredinom 18. stoljeća.; Valentić 1981: 14-15.

¹⁸ Valentić 1981: 14.

¹⁹ Valentić 1981: 14-15.

²⁰ Valentić 1981: 15.

²¹ Zbog toga što je Vojna krajina važna kao izvor jeftine i kvalitetne vojske.

²² Valentić 1981: 15-16.

²³ Valentić 1981: 19.

²⁴ Valentić 1981: 19.

²⁵ Hrvatski prijevod ovog pravnog akta je *Krajiška* (ili *Vojnokrajiška*) prava.

²⁶ Valentić 1981: 19.

²⁷ Valentić 1981: 20.

²⁸ Vojna krajina je davala više vojnika i od Češke pa je tako u Ratu za austrijsku baštinu (1740.-1748.) sudjelovalo 25.000, u Sedmogodišnjem ratu (1756.-1763.) oko 88.000, a u Napoleonskim ratovima (1792.-1815.) oko 100.000 krajišnika.; Valentić 1981: 19.

Rakovička buna predstavlja jednu od „bijelih mrlja“²⁹ hrvatske historiografije koja o samoj buni piše vrlo malo (uglavnom u sklopu monografija koje obrađuju povijest Vojne Krajine³⁰), a njezinog najistaknutijeg sudionika Eugena Kvaternika obrađuju nešto više³¹.

Jedan od glavnih izvora za proučavanje bune (uz sudske i policijske spise sa svjedočanstvima dijela sudionika) je *Pjesma o rakovičkoj katastrofi* s podnaslovom *Osmoga i sledećih danah meseca listopada g. 1871.* koju je u 156 stihova u narodnom desetercu uz veliki komentar *Tumač* s mnogim podacima o buni i imenima njezinih sudionika napisao Petar Vrdoljak³². Pjesmu je pronašao i 1905. godine u glavnom pravaškom glasilu *Hrvatsko pravo* objavio župnik Juraj Tomac, pučki pisac, pravaš i narodni zastupnik, progonjen za vrijeme banovanja Károly Khuen-Hedervarya³³. Drugi izvor je serija od četiri dokumenta (dva izvještaja i dva pisma) koju je napisao vojskovođa Rakovičke bune Radovan Rade Čuić³⁴ koje je prvi objavio beogradski profesor Grgur Jakšić 1929. godine u prepričanoj verziji, a cijele tekstove Vaso Vojvodić 1961. godine³⁵. Jedan od važnih izvora je i dnevnik Eugena Kvaternika koji se sastoji od pet knjiga koje je Kvaternik pisao od 19. siječnja 1857. godine do 20. srpnja 1870. godine, tj. nekih 15 mjeseci prije zbivanja u Rakovici. Dnevnik je nakon Kvaternikove pogibije čuvala njegova udovica Ružica pa njihov vjenčani kum, pravaš dr. Ivan Ružić i konačno Kerubin Šegvić, pravaš, književnik i svećenik koji je dnevnik prilagodio čitanju te zajedno s komentarima objavio u dva sveska (*Prvo progonstvo Eugena Kvaternika – Godine 1858.-1860.* te *Drugo progonstvo Eugena Kvaternika – Godine 1861.-1865.*), ali bez pete knjige i zadnje 32 stranice u četvrtoj knjizi³⁶. Dnevnik je pisan vrlo sitnim i jedva čitljivim rukopisom te djelomično i tajnim pismom kojeg je osmislio Kvaternik, a Kerubin Šegvić dešifrirao³⁷.

Prilikom pisanja završnog rada *Eugen Kvaternik i Rakovička buna 1871. godine* koristio sam se knjigama čiji se popis nalazi na kraju rada. Posebno bih izdvojio knjige *Vojna krajina i pitanje njezinog sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881.* Mirka Valentića te *Odgonetavanje "zagonetke Rakovica"* Zvonimira Kulundžića, koje su mi najviše pomogle pri pisanju ovog rada. Rakovičku bunu odabrao sam kao temu svog rada zato što je to bio prvi pokušaj stvaranja samostalne hrvatske države, a danas je nepravедno zapostavljen i u historiografiji i u javnosti općenito. Postoji više nepoznanica vezanih za Rakovičku bunu, primjerice jesu li izdajnici bili instalirani od austrijskih vlasti ili su se buni priključili iz vlastitih uvjerenja pa poslije promijenili stranu uvidjevši da će buna neslavno završiti.

²⁹ Kulundžić 1994: 9.

³⁰ Iznimke su kratke monografije hrvatskih povjesničara Rudolfa Horvata i Ferde Šišića te nešto veća monografija hrvatskog književnika, publicista i povjesničara Zvonimira Kulundžića s naglaskom na ulogu Petra Vrdoljaka.

³¹ Kulundžić 1994: 9.

³² Kulundžić 1994: 324-325.

³³ Kulundžić 1994: 324.

³⁴ Čuić se uspio spasiti najprije bijegom u Bosnu pa potom u Srbiju, tj. u Smederevo u kojem je i umro 15. rujna 1880. godine.

³⁵ Kulundžić 1994: 324.

³⁶ Kulundžić 1994: 342-344.

³⁷ Kulundžić 1994: 346.

2. Vojna krajina do Rakovičke bune 1871. godine

Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće Hrvatski sabor obnavlja zahtjev za ukidanje Vojne Krajine i njeno ujedinjenje s Banskom Hrvatskom, što postaje i jedan od glavnih ciljeva ilirskog pokreta koji označava početak idejnog povezivanja Krajine s Banskom Hrvatskom. Ljudevit Gaj, jedan od vodećih ljudi pokreta, održavao je veze s krajišnicima koji su financirali Gajeve *Novine hrvatske* i književni prilog *Danicu horvatsku, slavonsku i dalmatinsku*³⁸. Prekretnica u procesu integracije bila je revolucionarna 1848. godina kada krajišnici u proglasu *Zahtijevanja naroda*, prihvaćenom 25. ožujka, unose političke zahtjeve za ujedinjenjem koje bi vrijedilo samo za civilne, ali ne i vojne poslove³⁹. Saborskim člankom XXVI. donesenim na Saboru iz 1848. godine, poznatim i kao Krajiški ustav, civilna vlast Banskog vijeća⁴⁰ proširuje se na teritorij Krajine koja će birati svoje zastupnike koji će ih predstavljati u Hrvatskom saboru⁴¹. Iako se veliki broj saborskih zastupnika zalagao za potpuno razvojačenje i ujedinjenje, pristali su na kompromisno rješenje za koje se zalagao ban Josip Jelačić⁴². Ipak, člankom 75. Oktroiranog (nametnutog) ustava donesenog 4. ožujka 1849. godine u potpunosti se odbacuje Krajiški ustav (kao i ostali zaključci Sabora iz 1848. godine), zadržava⁴³ sadašnji sustav, a Krajina podređuje izvršnoj vlasti cara⁴⁴. Nakon bečkih pregovora o rješenju krajiškog pitanja, ban Jelačić i skupina krajiških časnika na temelju Oktroiranog ustava i carevog reskripta⁴⁵ 1849. godine sastavljaju Osnovu za rješenje krajiškog pitanja⁴⁶. Jelačić se u Krajiškoj osnovi vješto suprotstavlja članku 75. i carevu reskriptu⁴⁷ te iznosi zahtjeve da se teritorij Krajine ograniči samo na granicu prema Osmanskom Carstvu⁴⁸, da ima predstavnike u Saboru i da najvišu vojnu i civilnu vlast ima ban⁴⁹. Krajiška osnova nije prihvaćena od strane cara i ministarskog vijeća, a austrijske vlasti federalistički program hrvatskih političara poistovjetili su s mađarskim separatizmom⁵⁰. Nakon novih pregovora 7. svibnja 1850. godine donesen je novi Temeljni zakon za Vojnu krajinu kojim su odbijeni svi hrvatski zahtjevi, a čitava Vojna krajina proglašena je dijelom carske vojske⁵¹.

Nova bitka za Krajinu koja oživljava integracijske ideje iz 1848. godine započinje napisima⁵² u zagrebačkim dnevnim novinama *Pozor*⁵³ nakon pobjede federativne ideje o uređenju Monarhije objavljene u Listopadskoj diplomi 20. listopada 1860. godine⁵⁴. Prvi

³⁸ Valentić 1981: 21.

³⁹ Valentić 1981: 24.

⁴⁰ Vlada Banske Hrvatske.

⁴¹ Valentić 1981: 24.

⁴² Valentić 1981: 24.

⁴³ Kako su objasnili, zbog potrebe za obranu granice od Turaka i čuvanja teritorijalne cjelovitosti Monarhije.

⁴⁴ Valentić 1981: 25.

⁴⁵ Carska odluka ili naredba. U Hrvatskoj je označavala zadaće koje je Sabor trebao ispuniti.

⁴⁶ Poznatija kao Krajiška osnova. Sačuvana je u ostavštini generala Franje Filipovića.; Valentić 1981: 25-26.

⁴⁷ Valentić 1981: 27.

⁴⁸ Čime bi se svi periferni krajevi (Varaždinski generalat, Žumberačka kapetanija i Senj) vratili Banskoj Hrvatskoj.

⁴⁹ Valentić 1981: 28.

⁵⁰ Reakciju austrijskih vlasti dokazuje pismo hrvatskog ministra bez lisnice u bečkoj vladi Franje Kulmera banu Jelačiću od 30. srpnja 1849. godine.; Valentić 1981: 29.

⁵¹ Valentić 1981: 30.

⁵² Prvi dopis iz Vojne Krajine koji obrađuje neke krajiške probleme objavljen je 5. studenog 1860. godine.

⁵³ Valentić 1981: 69.

⁵⁴ Valentić 1981: 68.

krajiški program objavljen je 16. studenog 1860. godine⁵⁵ kojim se želi ukinuti cijelu Krajinu ili vlast vojne uprave nad civilima, tj. razdvojiti vojnu od civilne vlasti⁵⁶. Dio tiska⁵⁷ i pravoslavnog svećenstva⁵⁸, potaknut od strane vojnih krugova, traži sazivanje posebnog krajiškog zemaljskog sabora⁵⁹. Hrvatska politička scena o krajiškom pitanju nastupila je jedinstveno⁶⁰, što je bilo najbolje vidljivo na Banskoj konferenciji 15. siječnja 1861. godine. Članovi konferencije jednoglasno su zaključili da se Hrvatska sjedini s Ugarskom⁶¹, a jednoglasno su prihvatili i prijedlog Mirka Bogovića da Krajina mora biti zastupana na budućem Saboru⁶². O krajiškom pitanju na konferenciji su posebno žestoko govorili biskup Josip-Juraj Strossmayer te Ivan Kukuljević Sakcinski koji je poručio da bi sav hrvatski narod morao listom ustati ako se Krajini zabrani sudjelovanje na Saboru te da inače nijedan pošten Hrvat i Slavonac neće sudjelovati u njegovu radu⁶³. Svega četiri dana nakon konferencije Austrija je, smatrajući da hrvatsko-mađarsko zbližavanje nema čvrste temelje, Mađarima vratila Međimurje⁶⁴. Car Franjo Josip I. odobrio je sazivanje Hrvatskog sabora, ali je 21. veljače 1861. godine odbio zahtjev Banske konferencije da Hrvatsko-slavonska krajina bira svoje zastupnike⁶⁵.

Careva zabrana izbora u Krajini i Veljački patent, koji je označio povratak na centralizam i jačanje Carevinskog vijeća, izazvali su tijekom ožujka 1861. godine demonstracije u Zagrebu te napade na austrijske carske grbove i natpise na njemačkom jeziku, a demonstracije su skoro prerasle u sukob građana s vojskom⁶⁶. Careve odluke osuđivale su i općinske i županijske skupštine koje su od budućih saborskih zastupnika tražile borbu za ujedinjenje Krajine s Hrvatskom, a posebno je u tome prednjačila Zagrebačka županija⁶⁷. Rad novog Hrvatskog sabora započeo je 15. travnja 1861. godine, a na desetoj sjednici održanoj 1. svibnja Hrvatski sabor prihvatio je predstavku koju je saborska delegacija sastavljena od 25 članova na čelu s banom odnijela vladaru u Beč. Predstavkom se tražilo da Krajina bira svoje zastupnike u Hrvatski sabor te priključenje Kraljevine Dalmacije s Dubrovnikom, Kotorom i kvarnerskim otocima Hrvatskoj. Car je⁶⁸ reskriptom od 9. svibnja dopustio da Krajina privremeno (do rješenja državnopravnih odnosa s Ugarskom i Austrijom) može birati zastupnike, a iz istih razloga odgođeno je i ujedinjenje s Dalmacijom⁶⁹. Ministar rata Degenfeld

⁵⁵ Kao odgovor na napise u tisku (prednjače *Agrar Zeitung*, zagrebačke dnevne novine na njemačkom jeziku te bečki *Militär Zeitung*) koji brani postojeći status Krajine i protivi se njezinom ujedinjenju s Bansom Hrvatskom.

⁵⁶ Valentić 1981: 69.

⁵⁷ Protiv ukidanja Krajine bio je i novosadski *Srbski Dnevnik* koji je zagovarao krajiški separatizam putem posebnog krajiškog sabora.; Valentić 1981: 94.

⁵⁸ Separatistički zahtjevi pravoslavnog svećenstva vidljivi su u pismu carskog savjetnika za vojsku Crennevillea ministru rata Augustu von Degenfeldu o zamolbi 25 svećenika iz Krajine za posebnim krajiškim saborom koji bi se sastajao u Petrinji.; Valentić 1981: 80.

⁵⁹ Na temelju kraljeve odluke iz 1850. godine prema kojoj postoji odvojeno zemaljsko zastupništvo za civilni i vojni dio Hrvatske.

⁶⁰ Izuzetak je bio ban Josip Šokčević.; Valentić 1981: 72-73.

⁶¹ Integrirana sa svojim krajiškim područjem.

⁶² Valentić 1981: 71.

⁶³ Valentić 1981: 71.

⁶⁴ Valentić 1981: 73.

⁶⁵ Zabranu izbora u Krajini za Hrvatski sabor dvor nastoji ublažiti socioekonomskim kompenzacijama (povećanje limita soli, ukidanje plaćanja doznaka za sječu drveta...); Valentić 1981: 74, 76-78.

⁶⁶ Valentić 1981: 80.

⁶⁷ Valentić 1981: 80.

⁶⁸ Vojni krugovi su se za razliku od cara zalagali za potpuno odbacivanje predstavke.

⁶⁹ Valentić 1981: 85-87.

tražio je od bana Josipa Šokčevića, koji je naslijedio Josipa Jelačića, da se časnici odani caru i Monarhiji izaberu za krajiške saborske zastupnike, da krajišnici mogu raspravljati isključivo o državnopravnim pitanjima i nakon rasprave odmah se vratiti u Krajinu⁷⁰. Dana 23. svibnja Sabor je donio zaključak da će se do kraja zasjedanja izraditi zakon o redovitom zastupanju i ukidanju Vojne Krajine⁷¹. Izbori u Krajini održani su između 21. i 27. svibnja, a izabrano je 55 zastupnika koji su u Zagreb stigli 28. svibnja⁷². Glavna tema kojom se većina krajiških zastupnika⁷³ bavila bila je teritorijalna integracija hrvatskih zemalja. Zastupnici su se nastojali priključiti Odboru za ukidanje Krajine⁷⁴, a njihov najistaknutiji zastupnik Andrija T. Brlić 13. srpnja položio je krajišku predstavku, jedini krajiški politički spis kojim su krajišnici tražili ukidanje vojničkog sustava koji je njima „crni grob iskopao“⁷⁵. Krajiška predstavka bila je realnija od saborskog prijedloga prihvaćenog 22. kolovoza kojim se tražilo da se Vojna krajina zauvijek i u potpunosti ukine⁷⁶. Saborski i krajiški prijedlog izazvali su podjelu među krajiškim zastupnicima jer je nekoliko njih predvođenih Ivanom Ključecom podržalo saborski prijedlog⁷⁷. Iako su oba prijedloga dobila carev negativan odgovor⁷⁸, zaključak Sabora o pripajanju Krajine ostavio je snažan dojam na krajiško stanovništvo⁷⁹ koje je i dalje širilo integracijske ideje⁸⁰. Nakon što su riješena državnopravna pitanja, završio je saborski mandat krajiških zastupnika pa je ban Šokčević naredio da se odmah vrate u Krajinu. Odmah nakon njihovog povratka počeo je progon, strogi nadzor, ispitivanja i utamničenje vraćenih zastupnika⁸¹.

Nakon raspuštanja Sabora 1861. godine, političari sve više napuštaju ideju o ukidanju Krajine, a okreću se ideji upravne integracije⁸². Zaslugom Slovenca Lovre Tomana krajiško pitanje postalo je aktualno i u austrijskom parlamentu čiji zastupnici zbog visokih troškova sve više zahtijevaju likvidaciju Krajine⁸³. I Komisija za Krajinu koju je osnovala ugarska delegacija⁸⁴ tijekom pregovora o nagodbi s Austrijom, kojom Mađari dobivaju veću samostalnost i postaju skoro ravnopravni s Austrijom, u analizi stanja u Krajini pokazala je da Krajina ne odgovara zahtjevima vremena te bi ju trebalo ukinuti⁸⁵. Tijekom rasprave o vojnom proračunu u srpnju 1869. godine Mađari od Austrije⁸⁶ traže ukidanje Vojne krajine i vraćanje Ugarskoj kao i vraćanje krajiških prihoda ugarskoj vladi⁸⁷. Nakon pregovora Mađari pristaju na ukidanje samo nekih dijelova Krajine te su 19. kolovoza 1869. godine ukinute dvije

⁷⁰ Valentić 1981: 87-88.

⁷¹ Valentić 1981: 88.

⁷² Valentić 1981: 91-92.

⁷³ Samo dvojica krajiških zastupnika prihvatila su prijedlog bečkih vojnih krugova o posebnom krajiškom saboru.

⁷⁴ Zabranio ban Šokčević.

⁷⁵ Valentić 1981: 92-96.

⁷⁶ Valentić 1981: 100.

⁷⁷ Valentić 1981: 102-103.

⁷⁸ Valentić 1981: 105.

⁷⁹ Zaključak je ostavio snažan dojam i na niže časnike u satnijama.

⁸⁰ Valentić 1981: 122-123.

⁸¹ Valentić 1981: 103-104.

⁸² Valentić 1981: 130-131.

⁸³ Valentić 1981: 129-130.

⁸⁴ Mađari su Krajinu smatrali prijetnjom jer su krajiške pukovnije imale značajnu ulogu u gušenju revolucije u Mađarskoj 1848. godine.

⁸⁵ Valentić 1981: 149.

⁸⁶ Mađari nastoje udobrovoljiti Hrvate kako bi ih pridobili na svoju stranu i oslabili Austrijance, a mađarski premijer Gyula Andrassy osigurao parlamentarnu potporu i politički opstanak.

⁸⁷ Valentić 1981: 167.

varaždinske pukovnije i žumberački kotar Slunjske pukovnije⁸⁸. Iako Mađari nisu dobili sve što su tražili⁸⁹, bili su najzadovoljniji, a bečka javnost oštro je kritizirala pretjeranu popustljivost prema Mađarima⁹⁰. Krajiško stanovništvo nije s oduševljenjem pozdravilo kraljevu odluku zbog straha da će izgubiti sva stečena prava i povlastice koje im osiguravaju egzistenciju, a smatrali su da je ujedinjenje s Banskom Hrvatskom isto što i doći pod vlast njima omraženih Mađara⁹¹. No, nakon teških pregovora s Mađarima o načinu tranzicije s vojne na civilnu upravu te slabljenja nezadovoljstva i sloma krajiškog pokreta⁹², odluka o djelomičnom ukidanju Krajine i službeno je objavljena 8. lipnja 1871. godine.

3. Biografija Eugena Kvaternika

Eugen Kvaternik rođen je u Zagrebu 31. listopada 1825. godine u obitelji uglednog povjesničara i sveučilišnog profesora Romualda Josipa Kvaternika i učiteljice Amalije⁹³. Gimnaziju pohađa u Zagrebu i Rijeci, a u Zagrebu završava studij filozofije. Potom studira teologiju u Senju i Zagrebu, ali kako ga svećenički poziv ne privlači, odlazi u Peštu gdje studira pravo i pedagogiju koje završava u Zagrebu 1847. godine. Kao bilježnik Banskog stola bio je dio izaslanstva koje je vladaru u Beč nosilo *Zahtijevanja naroda* te organizator protumađarskih kretanja u Slavoniji⁹⁴. Krajem 1851. godine otvara odvjetnički ured u Brodu na Kupi⁹⁵, a nakon što mu je u ožujku 1857. godine⁹⁶ zbog materijalnih problema i neslaganja s apsolutističkim režimom oduzeto pravo bavljenja odvjetništvom, odlazi u Rusiju⁹⁷ s ciljem stupanja u diplomatsku službu putem koje bi Hrvatsku približio Rusiji te ostvario samostalnu državu⁹⁸. Nakon najave francusko-pijemontskog antiaustrijskog saveza odlazi u Italiju, gdje se sastaje s pijemontskim premijerom grofom Cavourom. Nade je polagao u francuskog cara Napoleona III. čija se vanjska politika zalagala za nacionalno načelo. Nakon francusko-sardinijskog rata s Austrijom 1859. godine objavljuje knjigu *La Croatie et la confédération italienne* kojom ističe povijesna prava temeljem kojih bi hrvatski narod trebao obnoviti svoju državu⁹⁹. U studenom 1860. godine vraća se u domovinu te biva izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru u kojem uz potporu vođe stranke Ante Starčevića izlaže program Stranke prava. U Saboru 18. lipnja 1861. godine izgovara svoje čuvene riječi: „Ni Beč, ni Pešta, nego Bog i Hrvati!“¹⁰⁰. U dva sveska objavio je *Politička razmatranja na razkrižju hrvatskoga naroda* kojima želi Europi

⁸⁸ Valentić 1981: 174-175.

⁸⁹ Mađari su tražili donošenje načelne odluke o ukidanju cijele Krajine i utvrđivanje točnog datuma razvojačenja.

⁹⁰ Valentić 1981: 175.

⁹¹ Valentić 1981: 177-178.

⁹² Kraljeva odluka o osnivanju posebne krajiške zemaljske vlade s osam odjeljenja krajišnicima je ulijevala određenu sigurnost i osjećaj zaštite od Mađara, a novim Zakonom o podjeli šuma riješena su i neka egzistencijalna pitanja.: Valentić 1981: 228-229.

⁹³ Kulundžić 1994: 10.

⁹⁴ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6978> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

⁹⁵ Brod na Kupi je mjesto u Gorskom Kotaru, u dolini rijeke Kupe, 12 km sjeverno od Delnica.

⁹⁶ Šišić 1926: 8.

⁹⁷ U Petrograd stiže početkom 1858. godine.

⁹⁸ O čemu piše u spisu *Pensees d'un émigré austro-slave Croatie*, a svoje razočarenje ruskom politikom koja favorizira pravoslavce izražava u spisu *Tajna knjiga*.; <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6978> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

⁹⁹ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6978> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

¹⁰⁰ Kulundžić 1994: 11.

objasniti da Kraljevina Hrvatska ne pripada ugarskoj kruni te osuditi politiku austroslavizma¹⁰¹. Godine 1862. zbog antihabsburških stavova osuđen je na mjesec dana zatvora, a 1863. objavljuje ekonomski spis *Hrvatski glavničar ili Putokaz k narodnoj obrtnosti a kroz ovu k narodnjemu blagostanju* u kojem se zalaže za jačanje domaćeg kapitala kako bi domaće gospodarstvo moglo napredovati i bez pomoći stranog kapitala.¹⁰² U svibnju 1863. godine ponovno emigrira u Pariz (čime postaje prvi hrvatski politički emigrant) pa u Italiju gdje 1864. godine postaje agent poljske revolucionarne vlade povezane s mađarskom emigracijom te započinje pripreme za podizanje bune u Hrvatskoj¹⁰³. U Hrvatsku se vraća u ljeto 1867. godine amnestijom nakon krunidbe Franje Josipa I., a 1868. godine objavljuje *Istočno pitanje i Hrvati* kojim poziva Hrvate da se uključe u rješavanje istočnog pitanja. Nakon što su mu 1869. godine vraćena građanska prava, početkom 1870. godine otvara odvjetnički ured u Zagrebu, a u suradnji s Vjekoslavom Bachom pokreće i pravaško glasilo *Hervatska*. Djeluje u još jednom pravaškom glasilu *Hervat* u kojem zajedno sa Starčevićem tumači načela i ideje Stranke prava i komentira vanjskopolitičku situaciju.

4. Tijek bune

Rakovica je naseljeno mjesto na Kordunu, smješteno 18 kilometara južno od Slunja¹⁰⁴. Upravo je na području Rakovičke satnije, koja je bila sastavni dio Ogulinske pukovnije te s 10.349 stanovnika najveća satnija u cijeloj Krajini, bilo najjače uporište krajiške bune iz 1871. godine¹⁰⁵. Razlog tome je, kako u svojim izvještajima navodi zapovjedni general Hrvatsko-slavonske Vojne krajine Anton Mollinary, taj što su u ogulinskom kraju krajišnici svjesniji od onih u Varaždinskoj krajini¹⁰⁶. U Ogulinskoj pukovniji ispreplitali su se utjecaj Narodne stranke koja se protivila odluci o djelomičnom ukidanju Krajine te Stranke prava koja se načelno nije protivila toj odluci¹⁰⁷. Pravaši su se o krajiškom pitanju prvi put izjasnili 30. studenog 1869. godine kada je Vjekoslav Bach u stranačkom glasilu *Hervat* objavio članak *Ukinutje granice* u kojem piše: „Mi bi najvolili da se sva Granica na jednom ukine. Ali, ako to s česa mu drago nije moguće, mi volimo da se ukida stopa po stopa, nego da sve ostane kod starog“¹⁰⁸. Pripreme Rakovičke bune počinju u drugoj polovici 1870. godine. Sisačke dnevne novine *Zatočnik* bilježe agitiranje pravaša na području Ogulinske, Slunjske i Otočke pukovnije, a ustanički vojskovođa Rade Čuić u svom izvještaju piše da je Ante Rakijaš sredinom listopada 1870. godine bio kod Kvaternika u Broćancu¹⁰⁹ i putovao po Vojnoj krajini agitirajući za ustanak¹¹⁰.

Iako je Eugen Kvaternik njen najistaknutiji predstavnik (možemo reći i vođa), Rakovičku bunu nije pokrenuo Kvaternik nego (uz druge krajiške časnike) bojnik Stanko Rašić¹¹¹ koji se nalazio na čelu kordonskog zapovjedništva Ogulinske pukovnije u Starom

¹⁰¹ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6978> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

¹⁰² <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6978> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

¹⁰³ Čak je izradio i grb te državni pečat neovisne Hrvatske kojeg će kasnije koristiti u Rakovičkoj buni.

¹⁰⁴ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51704> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.)

¹⁰⁵ Valentić 1981: 239.

¹⁰⁶ Valentić 1981: 239.

¹⁰⁷ Valentić 1981: 240.

¹⁰⁸ Valentić 1981: 240.

¹⁰⁹ Naselje kod Rakovice.

¹¹⁰ Valentić 1981: 240.

¹¹¹ Kulundžić 1994: 329.

Kršlju¹¹² s karijernim ciljem postizanja generalskog čina¹¹³. Idejni pokretač ustanka¹¹⁴ i glavni agitator koji je narod pripremao za otpor¹¹⁵ bio je Kvaternikov prijatelj iz mladosti Petar Vrdoljak, kasnije ministar unutarnjih poslova u ustaničkoj vladi s Kvaternikom na čelu¹¹⁶. Kvaternika je na čelo ustanka pozvao¹¹⁷ prijatelj Ante Rakijaš¹¹⁸. Sam Kvaternik uopće nije sudjelovao u pripremama ustanka jer bi u suprotnom ustanak najvjerojatnije podigao u Dalmaciji, kako je i zapisao u svom dnevniku¹¹⁹.

Kvaternik 7. listopada dolazi u Karlovac kako bi po stranačkom nalogu ispitao situaciju, ali ne vraća se u Zagreb, nego zajedno s Rakijašem i šefom policije Rudolfom Fabijanijem odlazi u Broćanac¹²⁰ gdje organiziraju privremenu narodnu hrvatsku vladu koju čine Kvaternik kao predsjednik, Petar Vrdoljak kao ministar unutarnjih poslova, Ante Rakijaš kao ministar rata te Vjekoslav Bach kao ministar financija¹²¹. Ustanike¹²² je u Broćancu par sati kasnije slučajno otkrila straža iz Slunjske pukovnije tražeći urednika lista *Hrvatska* Vjekoslava Bacha zbog pljačke¹²³ pošte u Munjavi¹²⁴. Najvjerojatnije se radilo o prijavi nepoznate osobe koja je bila dobro upućena u Bachovo kretanje, a prijava nije bila podnesena ni Rakovičkoj satniji ni Ogulinskoj pukovniji kojima je Broćanac pripadao¹²⁵. Bach je umjesto da prikrije svaki trag otišao tamo gdje su vlasti prvo i pomislile, tj. kod Rade Čuića, jedinog pretplatnika *Hrvatske* u okolici¹²⁶. Iako su ga vrlo brzo otkrili, straža je zbog brojčane nadmoći¹²⁷ bila prisiljena na uzmak u Slunj¹²⁸ te o svemu obavještava satnika Vranešanina koji pokreće akciju razbijanja bune. Upravni natporučnik Ivan Pech¹²⁹ poveo je četu novaka iz Rakovice u Broćanac koja se s ustanicima susreće 8. listopada, ali skoro svi novaci pristupaju ustanicima kojih je bilo oko 400. Jedini krajišnik koji se suprotstavio ustanku¹³⁰ bio je kaplar Grković kojeg je ubio ustanički vojskovođa Rade Čuić¹³¹. Natporučnik Pech bježi u Drežničku satniju obavijestiti satnika Dursta, a ustanici svečano ulaze u Rakovicu gdje se u kući trgovca Ive Vučića nalazilo središte ustaničke vlade. Ulaskom u Rakovicu 8. listopada izbija otvorena buna¹³². Iz Rakovice Ante Rakijaš i Rade Čuić s oko 300 ustanika odlaze u Drežnik. Cilj im je bio povesti narod sa sobom u Rakovicu, što sprječava satnik Durst uz pomoć lokalnog župnika Petra Korenića¹³³. Istog dana Kvaternikova vlada donosi Proglas u kojem pozivaju „sve žive sile“ da rade na

¹¹² Valentić 1981: 242.

¹¹³ Kulundžić 1994: 330.

¹¹⁴ Kako navode sudski spisi.

¹¹⁵ Kako ga naziva Ferdo Šišić.

¹¹⁶ Kulundžić 1994: 323.

¹¹⁷ Ili, kako je to Vrdoljak izjavio na saslušanju 24. veljače 1872. godine, nasamario.; Kulundžić 1994: 342.

¹¹⁸ Kulundžić 1994: 331.

¹¹⁹ Kulundžić 1994: 333-334.

¹²⁰ Kulundžić 1994: 334-335, 340-341.

¹²¹ Šišić 1926: 19.

¹²² Nose crvene barjake kao simbol slobode i spremnosti da za nju proliju krv.; Kulundžić 1994: 327.

¹²³ Vlasti su to opisale kao krađu, a ustanici akcijom eksproprijacije eksproprijatora.; Kulundžić 1994: 347.

¹²⁴ Munjava je mjesto kod Josipdola.; Valentić 1981: 243.

¹²⁵ Vjerojatno zato što je i njen vrh bio upleten u ustanak.; Valentić 1981: 244.

¹²⁶ Kulundžić 1994: 347-348.

¹²⁷ Suočili su se s oko 200 ustanika.

¹²⁸ Kulundžić 1994: 335.

¹²⁹ U Rakovičkoj satniji zamjenjivao je teško bolesnog satnika Stanka Latasa.

¹³⁰ Tijekom sva četiri dana koliko je ustanak trajao.

¹³¹ O tome svjedoči graničar Maksim Čuić koji je nakon Rakovičke bune pobjegao i sakrio se u pećinu do uhićenja.; Kulundžić 1994: 349-350.; Valentić 1981: 244.

¹³² Šišić 1926: 19.

¹³³ Mollinary u svom izvještaju ovaj događaj naziva prvim udarcem ustanku.; Valentić 1981: 244.

„oslobođenju naroda ispod švabsko-mađarskog gospodarstva“, ukidanje pukovnija i osnivanje županija, jednakost pred zakonom i pravedno sudstvo¹³⁴. U rano jutro 9. listopada ustanici su se u dva pravca¹³⁵ uputili u mjesto Plaški gdje je Eugen Kvaternik u gostionici K Jelačića banu 10. listopada održao svoj posljednji govor ustanicima¹³⁶. Ustanici su u poslijepodnevnim satima istog dana napustili Plaški¹³⁷ i krenuli prema Ljubča Klancu u Rakovicu¹³⁸. U međuvremenu vojska je provodila brzu mobilizaciju iz okolnih satnija. General Mollinary u Rakovicu šalje deset bataljuna, a iz zagrebačkih kasarni u Karlovac šalje bataljun pukovnije Kušević koji bi preuzeo kontrolu nad karlovačkom vojskom „zbog raspoloženja karlovačkog stanovništva“¹³⁹.

Ustanak je završio u selu Ljubča nakon izdaje oko 30 ustanika predvođenih Milošom Kosanovićem¹⁴⁰. Iznenadenim ustanicima je ujutro 11. listopada postavljena zasjeda kod kuće jednog od izdajnika Maksima Momčilovića u Ljubči, pod zapovjedništvom bojnika Stanka Rašića, dok je drugi bojni Ratković bez otpora ušao u Rakovicu¹⁴¹. Prilikom zasjede poginuli su Eugen Kvaternik¹⁴², Ante Rakijaš i Vjekoslav Bach, a ranjeni Rade Čuić preko Bosne je uspio pobjeći u Srbiju. Kosanovići i Momčilovići ljudi svukli su ih do gola, bacili u jarak, a tek nakon nekog vremena odvezli su njihova mrtva tijela u Rakovicu i pokopali u zajedničkom grobu pored ceste koja vodi za Drežnik¹⁴³. Godine 1921. njihovi posmrtni ostaci prebačeni su u Zagrebačku katedralu, a desno od glavnog oltara postavljena je mramorna ploča u čast Rakovičke bune¹⁴⁴. Tek 1933. godine u Rakovici je podignut spomenik vođi bune Eugenu Kvaterniku¹⁴⁵.

General Anton Mollinary je bez službenog dopuštenja Beča¹⁴⁶ uveo prijeki vojni sud za preživjele uhvaćene sudionike bune¹⁴⁷. Većina ustanika osuđena je na zatvorsku kaznu, a samo rijetki na smrtnu kaznu jer je Beč htio da se što manje čuje za Rakovičku bunu¹⁴⁸. U noći s 12. na 13. listopad uhićen¹⁴⁹ je i vođa Stranke prava Ante Starčević jer su vlasti smatrale da je upravo on bio na čelu bune, iako nema ni formalnopravnih ni historiografskih dokaza da je on znao za ustanak prije njegovog izbijanja, o čemu svjedoče njegova pisma¹⁵⁰ (a pogotovo ono od 10. listopada 1871. godine) kotarskom sucu, vlastelinu i pristaši Stranke prave Eduardu

¹³⁴ Valentić 1981: 244.; Šišić 1926: 20.

¹³⁵ Vođe ustanka putovali su kolima velikom cestom, a ostali ustanici kraćom cestom preko stražarnice u Ljubča Klancu gdje im se pridružilo još 30 ljudi.

¹³⁶ Valentić 1981: 244-245.

¹³⁷ Mollinary u svom izvještaju piše da su se povukli bez pucnja.

¹³⁸ Taj put nije vodio samo u Rakovicu pa se ne može sa sigurnošću tvrditi da je Rakovica cilj ustanika.; Valentić 1981: 245.

¹³⁹ Valentić 1981: 245-246.

¹⁴⁰ Moguće je da se radi o onih 30-ak ustanika koji su se priključili kod stražarnice u Ljubča Klancu.

¹⁴¹ Valentić 1981: 245.

¹⁴² Ubijen je s dva hica, jednim u trbuh, drugim u vrat. Posljednje riječi bile su mu: „Dosta je bilo“.; Kulundžić 1994: 357.; Šišić 1926: 25.

¹⁴³ Šišić 1926: 25-26.

¹⁴⁴ Kulundžić 1994: 16.

¹⁴⁵ <http://www.rakovica.hr/index.php/onama.html> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.);

¹⁴⁶ Iako je car Franjo Josip I. u telegramima Mollinaryju poručio da prema ustanicima treba postupiti s „najvećom strogošću i veoma brzo“.

¹⁴⁷ Valentić 1981: 248.

¹⁴⁸ Šišić 1926: 25.

¹⁴⁹ S njim su uhićena i četvorica Zagrepčana samo zato jer su se prezivali Starčević (Ante ml., Antun, David i Gjuro). Svi su zbog nedostatka dokaza do kraja 1871. godine pušteni na slobodu.; Kulundžić 1994: 353-354.

¹⁵⁰ Pisma je pronašao profesor Gabro Pinter, prepisao ih i uz biografije objavio u zagrebačkom dnevnom listu *Hrvatska straža* 1936. godine.

Halperu Sigetskom¹⁵¹. Uhićen je na temelju sudskog zapisnika od 16. listopada u kojem je karlovački trgovac Aleksandar Todorović¹⁵² izjavio da mu je krčmar iz Rakovice Josip Kovačević¹⁵³ rekao „da se oko njih neki Kvaternik i Starčević klate i narod protiv sadašnjem zakonu bune“¹⁵⁴. Valja napomenuti i to da su se Starčević i ostatak pravaškog vrha¹⁵⁵ protivili revolucionarnim metodama kojima bi se rušila Austro-Ugarska Monarhija i stvarala samostalna Hrvatska¹⁵⁶. Ipak, provladin tisak najviše je za ustanak okrivljavao upravo Starčevića smatrajući da je ustanak rezultat njegovog idejnog rada i djelovanja u narodu¹⁵⁷.

Nakon završetka bune zapovjedni general Krajine Mollinary piše prve tjedne izvještaje od kojih je najvažniji onaj od 25. listopada, kao prvi veći opis bune¹⁵⁸. Prema Mollinaryju, tri su uzroka izbijanju Rakovičke bune: nezadovoljstvo stanovništva Vojne krajine, agitacija (pogotovo od strane Ante Rakijaša i Rade Čuića) te politička situacija u Češkoj¹⁵⁹. Mirko Valentić, hrvatski povjesničar koji u svom znanstvenom radu najviše proučava vojnokrajisku povijest, smatra da je ustanak ponikao upravo iz nezadovoljstva u Krajini, a to je i glavni razlog neuspjeha bune jer se nezadovoljstvo počelo smirivati uoči početka bune¹⁶⁰ pa među krajiškim stanovništvom nije bilo većeg odaziva¹⁶¹. Ustanak je propao i zbog loše i nerealne pripreme jer samoprovzani general Rakijaš nije imao dovoljno znanja i inteligencije za pripremu solidnog plana s taktičkim detaljima¹⁶². Bojnik Stanko Rašić, za kojeg povjesničar Kerubin Šegvić navodi da je lukav kao zmija¹⁶³, precijenio je svoje mogućnosti pa je u ključnim trenucima zakazao pokušavši ugušiti bunu ne bi li zataškao svoju ulogu u njemu¹⁶⁴. Čak je naredio da se vođe bune ubiju, a nakon razbijanja bune iz Kvaternikovih kola uzeo je i poderao svežanj pisama¹⁶⁵. No, to mu baš i nije uspjelo jer je umjesto medalje i nagrade umirovljen i izbačen iz časničke profesije, a život je skončao samoubojstvom u Karlovcu 16. kolovoza 1888. godine¹⁶⁶ te je pokopan bez ikakvih počasti na pravoslavnom (a ne vojničkom) groblju¹⁶⁷. Rašić je ustanike izdao jer ga Eugen Kvaternik nije izabrao za vojskovođu nego je tu funkciju obnašao Rade Čuić¹⁶⁸. Rašićevu ulogu (kao i ulogu ostalih krajiških časnika) vlast je nastojala zataškati kako se ne bi kompromitirala časnička profesija pa su falsificirali službene dokumente¹⁶⁹, o čemu general Mollinary piše ministru rata Franzu Kuhnu: “Izražava se i mišljenje da bi se bile, u slučaju da se je pobunjenicima pridružio i samo jedan jedini oficir, velike mase stanovništva

¹⁵¹ Halper se dopisivao i s Kvaternikom, a iz tih pisama je vidljivo da ni Kvaternik nije sudjelovao u pripremama ustanka.; Kulundžić 1994: 339-340, 352.

¹⁵² Ponegdje se u zapisniku javlja i oblik prezimena Teodorović.

¹⁵³ Pobjegao u Osmansko Carstvo 30. listopada, a u domovinu se vraća tek nakon amnestije.

¹⁵⁴ Kulundžić 1994: 353.

¹⁵⁵ Izuzetak je bila manja skupina riječko-primorskih pravaša na čelu s Erazmom Barčićem.; Matković 2011: 6.

¹⁵⁶ Matković 2011: 6.

¹⁵⁷ Kulundžić 1994: 353.

¹⁵⁸ Valentić 1981: 248.

¹⁵⁹ Bečki dvor nastojao je sklopiti posebnu nagodbu s Česima pa je češko pitanje bilo dominantno u unutarnjoj politici Monarhije.; Valentić 1981: 238-239, 251.

¹⁶⁰ Valentić 1981: 251.

¹⁶¹ Švoger, Turkalj 2016: 17.

¹⁶² Kulundžić 1994: 331.

¹⁶³ Šegvić 1921: 54.

¹⁶⁴ Kulundžić 1994: 332.

¹⁶⁵ Kulundžić 1994: 405-406.

¹⁶⁶ Kulundžić 1994: 332.

¹⁶⁷ Kulundžić 1994: 408.

¹⁶⁸ Kulundžić 1994: 408.

¹⁶⁹ Kulundžić 1994: 406.

tako oduševile, a posljedice bi bile nedokučive¹⁷⁰. Mollinary motive brze mobilizacije krajiških ustanika vidi u mišljenju krajišnika da se diže protumađarski ustanak¹⁷¹. Među krajišnicima se pojavila i teorija da su ustanak naručili Mađari kako bi opravdali opasno stanje u Krajini i upad honveda¹⁷², dok su članovi Narodne stranke optužili Kvaternika¹⁷³ i njegove pristaše da su primili novac od Mađara za dizanje ustanka¹⁷⁴.

5. Vojna krajina nakon Rakovičke bune

Nakon odluke o ukidanju Varaždinske krajine 8. lipnja 1871. godine, u Krajini dolazi do upravno-sudskih reformi kojima Krajina dobiva vrlo napredan izborni zakon, upravu u kojoj vojna vlast (koja djeluje isključivo putem vijeća općina pukovnije, a ne i u novoosnovanim seoskim općinama koje su zamijenile tradicionalne satnije) ima isključivo zadaće vezane uz ukidanje vojnokrajiškog sustava te odvojenu sudsku i upravnu vlast¹⁷⁵. Trogodišnje razdoblje razvojačenja Vojne krajine završava 1873. godine donošenjem Zakona o preuređenju upravne vlasti u Krajini (15. lipnja) koji je zapovjednicima krajiških pukovnija oduzeo pravo upravljanja i zapovijedanja krajiškim stanovništvom te Manifestom vladara od 8. kolovoza kojim se objavljuje da su „krajiško-pješačke pukovnije ukinute“¹⁷⁶. Vladarev manifest u Hrvatskom saboru i zemaljskoj vladi prihvaćen je s oduševljenjem, a novi hrvatski ban Ivan Mažuranić sa šefom krajiške zemaljske vlade generalom Mollinaryjem 15. srpnja 1874. godine započeo je pregovore o ujedinjenju¹⁷⁷. Vladajuća Narodna stranka nastojala je što prije provesti ujedinjenje kako bi povećala političku moć te se porastom broja zastupnika na zajedničkom Ugarskom saboru uspješnije usprotivila mađarskoj hegemoniji¹⁷⁸. Pregovori su zapali u ozbiljnu krizu jer se Mollinary protivio brzom ujedinjenju¹⁷⁹, odnosno smatrao je da bi ujedinjenje trebalo odugovlačiti¹⁸⁰. Takva situacija odgovarala je Beču zbog vanjskopolitičkih interesa i planova na Balkanu, ali i Budimpešti koja je strahovala od povećanja broja hrvatskih zastupnika¹⁸¹.

Zbog loše socijalne situacije u lipnju 1875. godine u Hercegovini je izbio seljački ustanak koji se proširio i na Bosnu¹⁸². Bosanskohercegovački ustanak, koji je trajao do 1878. godine, odgodio je pregovore o ujedinjenju Krajine s Banskim Hrvatskom. Beč je u svojim tajnim planovima za krajišku vladu imao važan zadatak da pruži pomoć trećoj austro-ugarskoj armiji u okupaciji Bosne i Hercegovine i mobilizaciji stanovništva za eventualni rat sa Srbijom, ako bi pobijedila Osmansko Carstvo kojem je 30. lipnja 1876. objavila rat¹⁸³. Zbog ustanka i ratnih planova Beč više nije imao interesa za ukidanje Krajine. S druge strane, hrvatski politički

¹⁷⁰ Valentić 1981: 249.

¹⁷¹ Valentić 1981: 249.

¹⁷² Ugarske domobranske postrojbe.

¹⁷³ Kvaternik je optuživan da je mađaron i mađarski agent jer je u svojim govorima više napadao Beč nego Mađare. Takve je glasine među ustanicima širio pravoslavni kapelan Mile Strika.; Šišić 1926: 23.

¹⁷⁴ Valentić 1981: 249.

¹⁷⁵ Valentić 1981: 266-269.

¹⁷⁶ Valentić 1981: 273.

¹⁷⁷ Valentić 1981: 274.

¹⁷⁸ Valentić 1981: 275.

¹⁷⁹ Valentić 1981: 279.

¹⁸⁰ Valentić 1981: 284.

¹⁸¹ Broj hrvatskih zastupnika s 34 porastao bi na oko 60.; Valentić 1981: 281-282.

¹⁸² <http://proleksis.lzmk.hr/13146/> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.).

¹⁸³ Valentić 1981: 286.

krugovi i dalje se zalažu za ujedinjenje te ban Ivan Mažuranić 24. ožujka 1876. godine ponovno pokreće pregovore¹⁸⁴. Kako nije uspio natjerati ni Beč ni Budimpeštu na pregovore o priključenju Krajine, ban Mažuranić 21. prosinca 1879. godine podnosi ostavku koju kralj 21. veljače prihvaća, a za novog bana bira grofa Ladislava Pejačevića¹⁸⁵. Novi pregovori o priključenju počeli su tek 18. prosinca 1880. godine. Na prvoj ministarskoj konferenciji o ujedinjenju Krajine doneseno je nekoliko zaključaka: izbor bana za kraljevskog komesara koji će u ime kralja preuzeti krajišku upravu i predati je hrvatskoj zemaljskoj vladi na neodređen rok¹⁸⁶, smanjenje broja hrvatskih zastupnika u zajedničkom Ugarskom saboru¹⁸⁷, Saboru se zabranjuje da raspravlja o odlukama i uvjetima ujedinjenja, svi prihodi Krajine slijevati će se u državnu blagajnu Ugarske, tj. nema financijsko-budžetskog ujedinjenja¹⁸⁸. Dugotrajan i težak proces pregovora o uvjetima ujedinjenja Hrvatsko-slavonske Vojne krajine Banskog Hrvatskoj završen je 6. lipnja 1881. godine, a dokumenti o ujedinjenju objavljeni su zajedno s kraljevim manifestom 15. srpnja. S datumom 1. kolovoza na području Krajine prestaje djelovati vlast Ministarstva rata, ukida se privremena krajiška vojna vlada, a upravu nad Krajinom preuzima hrvatski ban¹⁸⁹. Tim činom nakon dugog niza godina napokon je došlo do ukidanja Vojne krajine i njezinog sjedinjenja s maticom Hrvatskom.

6. Zaključak

Rakovička buna bila je prva oružana pobuna kojoj je glavni cilj bio stvaranje samostalne i neovisne hrvatske države. Ponikla je iz nezadovoljstva krajiškog stanovništva, a to je ujedno i jedan od razloga što buna nije uspjela jer se nezadovoljstvo počelo smirivati uoči početka bune pa među krajiškim stanovništvom nije bilo većeg odaziva. Buna je propala i zbog loše pripreme te lažnih optužbi da je vođa bune Eugen Kvaternik mađarski špijun. U ono vrijeme suprotstaviti se jakoj i moćnoj sili kakva je bila Austrija bilo je ravno samoubojstvu. Eugen Kvaternik cijeli svoj život posvetio je ideji o slobodnoj Hrvatskoj da bi na kraju skončao mučki ubijen iz zasjede. "Ipak je svijetla točka hrvatske historije, dokazujući mučeničkom smrću svojih vođa, da je Hrvat i u vrijeme silne Austrije imao takih sinova, koji su se osmjelili, da dignu očajan glas i krič za oslobođenjem i slobodom."¹⁹⁰. Iako su ubili Kvaternika, ideju o slobodi i samostalnosti nisu mogli ubiti. Ona je i dalje živjela u mnogim hrvatskim srcima.

Rakovička buna bila je od velikog značaja ne samo za Vojnu krajinu nego i cijelu Austro-Ugarsku Monarhiju jer tko zna kako bi se povijest dalje odvijala i kako bi danas izgledala politička karta Europe da bunom nije zaustavljena federalizacija Monarhije. Zbog svega navedenog, smatram da i Eugen Kvaternik i Rakovička buna zaslužuju puno više prostora u školskim i sveučilišnim knjigama, historiografiji, ali i javnosti općenito.

¹⁸⁴ Valentić 1981: 291.

¹⁸⁵ Valentić 1981: 323-324.

¹⁸⁶ Nije uveden nikakav ograničavajući rok kako bi se komesarijat produljivao sve dok Sabor ne pristane na sve uvjete Budimpešte.

¹⁸⁷ Broj zastupnika povećat će se za samo nekoliko osoba.

¹⁸⁸ Valentić 1981: 328-331.

¹⁸⁹ Valentić 1981: 339.

¹⁹⁰ Šišić 1926: 27.

Literatura

Horvat, Josip. *Politička povijest Hrvatske*. Svez. I. Zagreb: August Cesarec, 1989.

Hrvatska enciklopedija. www.enciklopedija.hr (pristupljeno 27. kolovoza 2018.).

Hrvatski biografski leksikon. <http://hbl.lzmk.hr/> (pristupljeno 27. kolovoza 2018.).

Kulundžić, Zvonimir. *Odgonetavanje "zagonetke Rakovica"*. Zagreb: Multigraf, 1994.

Matković, Stjepan. *Izabrani portreti pravaša: prilozi hrvatskoj političkoj povijesti*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.

Općina Rakovica. <http://www.rakovica.hr/> (pristupljeno 27. kolovoza 2018).

Proleksis enciklopedija. <http://proleksis.lzmk.hr/> (pristupljeno 27. kolovoza 2018).

Šegvić, Kerubin. *O životu i radu hrvatskog politika i revolucionarca Eugena Kvaternika: prigodom 50-godišnjice smrti*. Zagreb: Tiskara Kuzma Rožmanić, 1921.

Šišić, Ferdo. *Kvaternik*. Zagreb: Tisak Hrvatskog štamparskog zavoda d.d., 1926.

Turkalj, Jasna; Švoger, Vlasta (ur). *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*. Zagreb: Matica hrvatska, 2016.

Valentić, Mirko. *Vojna krajina i pitanje njezinog sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881*. Zagreb: Školska knjiga, 1981.